

УДК 070(091)(477):101.9(477)(092)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.4.2/35>

Яблонський М. Р.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

«ЗРОБИТИ УКРАЇНСЬКУ ПРАВДУ ГОЛОСНОЮ»: ПУБЛІЦИСТИЧНА ТА РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ШЛЕМКЕВИЧА В МЕМУАРНИХ ДЖЕРЕЛАХ

У статті досліджено особливості публіцистичної та редакційно-видавничої діяльності М. Шлемкевича на матеріалі мемуарних джерел. Зауважено роль обставин українського суспільно-політичного життя першої половини ХХ ст., розрізненого державами та ідеологіями.

У хронологічній послідовності крізь призму особистісного сприйняття відтворено наскрізний україноцентричний стрижень життя та діяльності М. Шлемкевича, державотворчі інтенції його публіцистики, значний організаторський потенціал.

Відомості про ранню журналістську діяльність М. Шлемкевича (упродовж 1917–1919 рр. був секретарем редакції київської «Робітничої Газети») відтворено на матеріалі некролога П. Феденка, а також вступної статті С. Волинця до видання спогадів про М. Шлемкевича (1966).

Добу міжвоєнної в журналістській біографії М. Шлемкевича (есеїстика в «Літературно-науковому віснику», формування державотворчої концепції Фронту національної єдності на сторінках часописів «Перемога», «Українські Вісти», «Батьківщина») реконструйовано на основі мемуарів сестри Стефанії (в одруженні – Чапельська), Р. Придаткевича, С. Волинця, Мар'яна Дального та ін.

Публіцист і редактор Мар'ян Дальний залишив спогади про роботу М. Шлемкевича в «Українському Видавництві» (Краків – Львів) упродовж 1941–1944 рр., про публіцистику, оприлюднену в часописі «Наші Дні», про роль доробку М. Шлемкевича у формуванні світогляду молоді.

У мемуарах В. Кубійовича, С. Волинця зауважено наскрізну думку про те, що задум М. Шлемкевича видавати часопис «Листи до приятелів» був сформований ще в таборі часи української еміграції. Про важливість цього видання у плеканні свідомого, мислячого українця йдеться у спогадах П. Феденка, Г. Костюка, Б. Бойчука.

Спогади С. Волинця цінні також відомостями про функціонування видавництва «Ключі», часопису «Український огляд» (1960–1961).

Проблеми організації та розбудови Українського публіцистично-наукового інституту висвітлено в мемуарах С. Волинця, Р. Придаткевича.

Проаналізований матеріал дає змогу доповнити портрет М. Шлемкевича як публіциста, редактора та видавця, реконструювати етапи історії української журналістики.

Ключові слова: історія української журналістики; Микола Шлемкевич; часописи «Робітничої Газета», «ЛНВ», «Перемога», «Українські Вісти», «Батьківщина», «Наші Дні», «Дорога», «Листи до Приятелів», «Український огляд»; видавництва «Українське Видавництво», «Ключі»; Український публіцистично-науковий інститут; мемуари.

Постановка проблеми. Роль Миколи Шлемкевича (1894–1966) в українському духовному просторі без перебільшення унікальна. Біографія мислителя і публіциста починалася у Сноводіві, в чарівному селі над Дністром, у сім'ї о. Івана Шлемкевича, і з поваги до батька постане його перший псевдонім у публіцистиці М. Іванейко. Здобувши якісну музичну освіту (Вищий Музичний Інститут ім. Лисенка у проф. Марії Криницької, Львів), «подавав великі надії як віртуоз-піяніст» [13, с. 29], але

надав перевагу філософським студіям у Відні (1912–1914; 1923–1926), а згодом у Сорбонні (1928–1929). М. Шлемкевич – автор численних журналістських текстів, об'єднаних українською ідеєю; його світоглядна публіцистика має виразну українську політичну мету. І, як писав К. Паньківський в оцінці його публіцистичної діяльності, «не було ділянки громадського життя, яка не цікавила б Миколу Шлемкевича, не було ділянки культурного життя, у якій він не визнавався б, у якій не міг би працювати.

Міг стати науковцем. Ділянкою його університетських студій була стисла філософія. <...>.

Міг стати педагогом. <...> був вродженим учителем, любив навчати.

Міг стати критиком – літературним, мистецьким, музичним. Його вигострена інтелігенція, багатий глибокий розум при надзвичайній працьовитості і пильності давали йому змогу виявити себе у всякому напрямку. Всі ці ділянки не тільки любив, а й розумів.

Але він не пішов жодним із тих шляхів. Його громадський нерв, його політична жилка перемогли. Змістом його життя стала публіцистика. Він гордився званням публіциста, боронив того свого статусу завзято і завжди, проти всіх, хто бажав по-приятельськи чи по-ворожому, бачити його ким іншим» [12, с. 83–84].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранна діяльність М. Шлемкевича – в полі зору науковців різних гуманітарних сфер. Так, Н. Локатир дослідила громадсько-політичну та наукову діяльність М. Шлемкевича [9], О. Яців – його педагогічні ідеї та культурно-просвітницьку діяльність [16]. Розвідка І. Дзюби «Микола Шлемкевич» [3] – портрет М. Шлемкевича-інтелектуала, філософа та публіциста. Б. Залізняк проаналізував часопис М. Шлемкевича «Листи до Приятелів» як тип універсального видання [4].

У сучасній гуманітаристиці простежується посиленна увага до мемуаристики, важливого складника в реконструкції історичної доби, творчої та наукової біографії видатних особистостей.

Постановка завдання. Мета публікації – на матеріалі мемуарних джерел простежити синтезу публіцистичної та редакційно-видавничої діяльності М. Шлемкевича. До речі, за свідченням К. Паньківського, синтеза – його улюблене слово: «Микола Іванович був синтезою – це улюблене його слово – тих усіх різних традицій. В нього гармонійно поєднувалися аристократизм достойної священничої родини давніх часів з динамічним рухом молодого українства» [12, с. 88].

До аналізу залучаємо спогади як найпопулярніший жанровий різновид мемуаристики, а також некролог [14]. Зокрема, 1966 р. у Вінніпезі накладом і друком видавничої спілки «Тризуб» побачила світ книга «Микола Шлемкевич. Філософ, науковець, критик, літературознавець, блискучий промовець, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка й Української Вільної Академії Наук. Силуета й спогади про нього» [10]. Численні мемуарні матеріали про М. Шлемкевича опубліковано в часописах української діаспори

«Свобода» (П. Феденка [14], О. Олесницького [11], Я. Заремби [5]), «Листи до Приятелів» (Р. Придаткевича [13]), «Сучасність» (В. Кубійовича [7], О. Кульчицького [8]) та ін.

Виклад основного матеріалу. Початок журналістської діяльності М. Шлемкевича пов'язаний із складними суспільно-політичними подіями, які розгорталися на мапі Європи на початку ХХ ст. Перша світова війна перервала його університетські студії у Відні, він «повернувся додому, але наступного 1915 року російське військо, відступаючи з Галичини, забрало його з собою і вивезло на Сибір.

Перейшовши важко неволю (хвороба шлунку) Шлемкевич вже 1917 року з'явився у Києві і тут у 1918–19 роках пережив головні акти Української державности – дні української національної революції. У 1917–19 рр. був секретарем редакції «Робітничої Газети», де почав свої перші журналістичні кроки» [15, с. III]. Чи не вперше в мемуарній літературі інформація про ранню журналістську діяльність М. Шлемкевича постає в некролозі українського політичного діяча, публіциста та історика П. Феденка: «Новий Центральний Комітет партії (Української Соціал-Демократичної робітничої партії. – М. Я.) призначив мене головним редактором «Робітничої Газети». М. Шлемкевич був і надалі секретарем. Можна було на нього покласти: він і днював і ночував у редакції, доглядав експедиції, щоб газета правильно розсилалася по Україні» [14].

Політичний і громадський діяч, журналіст С. Волинець у вступній статті до видання «Микола Шлемкевич. Філософ, науковець, критик, літературознавець, блискучий промовець, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка й Української Вільної Академії Наук. Силуета й спогади про нього» (1966) про київський період у біографії М. Шлемкевича зауважує: «Після вибуху революції на весні 1917 року він добивається до Києва, де переживає багаті в події дні української національної революції, які залишили в його душі глибокий слід до кінця його життя.

Був свідком буйного розцвіту української поезії та журналістики тих часів. Сам працював як співробітник в українській «Робітничій газеті», на сторінках якої ставив свої перші журналістичні кроки. Пережив глибоко патос творення української держави.

Після завершення визвольних змагань на Великій Україні вертає додому під рідний дах» [10, с. 6].

Але переважно про цей період діяльності М. Шлемкевича в мемуарних джерелах дуже мало інформації, зазвичай це узагальнені свідчення,

як-от у спогадах композитора Р. Придаткевича: «Тільки пізніше, під час моїх дуже рідких відпусток з італійського воєнного фронту до Яворова, я довідувався від кривняків Миколи, що російська окупаційна влада кудись його вивезла. В часи становлення української влади, я знав, що Микола активно допомагав будувати державу» [13, с. 30].

Про добу міжвоєннн в журналістській біографії М. Шлемкевича Р. Придаткевич пише за посередництвом: «Між першою й другою війною я мав деякі відомості, які подавали о. Лев і пані Чапельська, його сестра. Мені було відомо, що Микола знаходиться у вирі політичної та журналістської праці» [13, с. 30–31].

М. Шлемкевич здобув докторат у Віденському університеті 1926 р. (дисертація «Сутність філософії»), 1928–1929 рр. закінчив студії в Сорбонні. У вступній частині «З життєпису Миколи Шлемкевича» також інформується: «Почав друкуватися на філософічні теми 1926 року, присилаючи до львівського “Літературно-Наукового Вісника” нариси на тему української духовости. У тому ж “ЛНВ” появилсь цикл подорожніх мистецьких нарисів “Вітер” (1928–30) і подібна серія “Листи з Парижу”, яка друкувалася в “Новому Часі” 1929 року. Це були вражіння з подорожів по Західній Європі» [15, с. III–IV]. Захоплені враження про публіцистику М. Шлемкевич цього періоду – у спогадах журналіста й редактора Мар’яна Дального (псевдонім М. Горгоги): «Переглядаючи якось старі річники “Літературно-наукового вісника”, я натрапив на кілька есеїв, підписаних М. Іванейком. Це не були есеї “для молоді” й небагато я в них тоді розумів. Але від них віяло свіжою думкою і силою. Вони вирізнялись від інших вісниківських матеріалів широтою тематики й лагідністю викладу, вони хвилювали, оживляли уяву й заставляли думати» [2, с. 288].

Спогади сестри Стефанії (в одруженні – Чапельська) зберегли не тільки інформаційно багаті свідчення, а й теплі особистісні деталі праці та відпочинку М. Шлемкевича: «В 1936 році, коли я приїхала вже з Америки, куди ми були виїхали враз з чоловіком, я відвідала своїх рідних в Сновидові. Брат Микола зі своєю дружиною Константиною, яка тоді вже учителювала в Сновидові і з донцею Христиною мешкали при родичах. Микола в тому часі був дуже зайнятий. Він працював вже тоді у Видавництві “Батьківщина”, що його очолював ред. Дмитро Паліїв і яке видавало щоденник “Українські Вісті”, тижневик “Батьківщина” і журнал “Перемога”. На літо приїздив Микола до Сновидова, де для розваги і відпочинку побудував

у нашому великому саді малу дерев’яну хатину, куди переніс усі свої книжки і папери, працював там та відпочивав після редакторських та організаційних трудів» [10, с. 28].

«Жмут споминів про М. Шлемкевича» С. Волинця містить також спогади про першу зустріч із журналістом, відомим тоді під псевдонімом М. Іванейко, та оцінку його публікацій: «Ця перша моя зустріч відбулась у Львові літом 1935 року в домівці редакції тижневика “Батьківщина”, якої я тоді був співредактором.

М. Іванейка ми знали з його листування з редакцією “Батьківщини” і з його блискучих статей, що появлялись в журналі “Перемога”. Цей журнал був ідеологічним органом політичної організації відмої під назвою “Фронту Національної Єдности”, якого провідником був редактор Дмитро Паліїв.

Приїшов М. Іванейко до редакційної домівки з Дмитром Палієвим. Ми, тобто ред. Володимир Дзись, ред. Ярослав Заремба і я з цікавістю його оглядали й радісно з ним вітались, бо нетерпеливо ждали на його прибуття» [10, с. 31–32].

Упродовж 1941–1944 рр. М. Шлемкевич «був одним з директорів і головним редактором “Українського Видавництва” (Краків – Львів). На цьому посту він згуртував навколо того видавництва найкращі наукові, мистецькі й літературні сили як галицькі, так і з центральних і східних земель України; тоді “Українське Видавництво” видало сотні книжок, серед них чимало літературних, мистецьких та наукових. У той же час Шлемкевич був співредактором журналу “Наші Дні”, найкращого українського місячника літератури, мистецтва і культури тих часів» [15, с. IV].

Дуже емоційні й сповнені поваги спомини про публіцистичні матеріали М. Шлемкевича, опубліковані під псевдонімом М. Іванейко в літературно-мистецькому виданні «Наші Дні», залишив публіцист і редактор Мар’ян Дальний (один із псевдонімів М. Горгоги): «Чи ж дивно, що коли в цій духовій пустелі з’явився одного дня 1942 року в кіосках “Наші Дні”, а в ньому нову (одруківка, напевне: нові. – М. Я.) свіжі весняні есеї М. Іванейка, ми накинулись на журнал, як справжній подорожній на цілющу воду. “Наші Дні”, своїм змістом і стилем підносились високо понад усю точасну українську публіцистику. Серед розгнужаної воєнної хуртовини, вони стали для нас на короткий час єдиною оазою здорового відпочинку, де в дискусіях тужавіли наші думки, розширялись межі нашого обрію, сталилась наша надщерблена віра в українську людину та її кращу долю.

Ми знали, що душею “Наших Днів” був д-р Микола Шлемкевич, тому відчували до нього респект і пошану, помимо його зв’язків з УЦК. Хоч “Наші Дні” рідко порушували громадсько-політичну злободенщину, нам здавалось чомусь, що Шлемкевич має не УЦКівський і не ОУНівський, а свій власний й далеко кращий ключ до розв’язки українських наболілих проблем. Тому нам дуже хотілось побачитись з ним, а зокрема з його таємничим приятелем М. Іванейком» [2, с. 289].

Осібнo наголосив Мар’ян Дальний на ролі публіцистики М. Шлемкевича у формуванні світогляду молоді: «д-р Микола Шлемкевич був не тільки одним із найвидатніших українських мислителів і публіцистів, але й великим другом і дорадником молоді, зокрема молоді пластової, а згодом також ОДУМівської» [2, с. 287]; «при його видатній допомозі виходив у 1942–1944 роках у Львові журнал для молоді “Дорога”, на сторінках якого часто друкувались його цікаві статті» [2, с. 287]; «Проте вплив частих виступів і писань Шлемкевича на частину нашої молоді вже тоді був дуже помітний. Побіч Юрія Липи, саме Шлемкевич мав найбільший вплив на формування й мого світогляду» [2, с. 287–288].

Сестра М. Шлемкевича С. Чапельська свідчила, що про події та переживання в його житті в період Другої світової війни знає лише з його розповідей, після закінчення війни і таборового періоду «брат Микола wraz з родиною приїхав до нас до Америки. Тут він відразу почав працювати на громадському, організаційному і журналістичному полі. Старався включити в місцеве українське життя і помагав розбудовувати його» [10, с. 28].

У 1946 р. М. Шлемкевич починає видавати книжкову серію під назвою «Життя і мислі». Перше видання в цій серії – «Українська синтеза чи українська громадянська війна» М. Шлемкевича (1946; 2-е видання 1949). Окрім праць М. Шлемкевича, в серії побачили світ дослідження К. Паньківського, Т. Лапичака. У спогадах відомого літературознавця та публіциста Г. Костюка підкреслено: «Пізнанню замуленої бездержавністю української людини Микола присвятив багато своїх праць <...>» [6, с. 320–321]; «Його боліло все, що розкладало, розсварювало, примітизувало українську громаду на еміграції. <...>».

Його непокоїла постійна незгода, а то й вороженча між визнавцями різних партійних, світоглядних і регіональних догм в еміграційній громаді. Щоб зарадити якоюсь мірою цьому розбратові й отаманії, він написав свій знаменитий памфлет “Українська синтеза чи українська громадянська війна” (1949)» [6, с. 323].

Український науковець і громадсько-політичний діяч В. Кубійович, із яким пов’язували М. Шлемкевича роки співпраці і в період «Українського Видавництва», і в «Енциклопедії Українознавства», виокремив таку присутню його рису, як вчительство: «У час другої світової війни остаточно викристалізувався світогляд Миколи Шлемкевича і він став (можна б це визначити, як головне його покликання) – учителем. Не професором, як його часом прозивали (у нас “професорів” сотні), а вчителем – у тому шляхетному розумінні цього слова, в якому ми прикладаємо його до нашого філософа Григорія Сковороди. У ті бурхливі роки він шукав, знаходив і проголошував український правопорядок і синтезу, пробував вивести загублену українську людину з хаосу й розкладу, що його несе еміграція (а згодом добробут), на чисті води. І всюди, де тільки він був, горнулися до нього учні, а він мав для кожного пораду й тепле слово, навіть у чисто особистих турботах.

Так було в таборах – у Карльсфельді й Берхтегадені, на Грюнвальдерштрассе в Мюнхені (там народилися Шлемкевичеві циклостильні видання), так було й за океаном. Шлемкевич писав сотні листів до приятелів, і вони були предтечею друкованого журналу “Листи до приятелів”. Але й видаючи цей журнал, він провадив кожен день десятки писаних розмов з приятелями, з тими, що шукали його поради і входили з ним у присутню розмову» [7, с. 127].

Як бачимо, сучасники М. Шлемкевича заважають, що задум часопису «Листи до приятелів» – із таборових часів української еміграції, яка, попри обставини повоєння, зберегала потребу гуртування української громади, праці для духовного й соціально-політичного поступу. У зв’язку з цим наведемо свідчення С. Волинця: «Живучи в британській окупаційній зоні в Ганновері, я мав кілька разів нагоду поїхати до Мінхену, де тоді перебував д-р Шлемкевич і розгортав там дуже живу діяльність. Їздив я туди на запрошення д-ра Шлемкевича на наради гурта, що колись гуртувався довкруги особи проф. В. Кубійовича і тепер в новій обстановці збирався час до часу, щоб обмінятись думками на тему, що слід робити в ситуації, в якій знайшлась українська еміграція. Нарadi і праця того гурта, якого душею знову ж був д-р Шлемкевич, вимагають спеціального спомину і може колись хтось його напише. Найкраще міг би це зробити д-р Шлемкевич, який був в постійному листовому контакті зі своїми приятелями і з того згодом зродилась ідея видавати журнал під назвою “Листи до приятелів”» [10, с. 39].

У публікації «Д-р М. Шлемкевич» С. Волинець узагальнював: «З ширшої переписки, яку вів д-р М. Шлемкевич зі своїми приятелями, зродилась ідея видавати журнал під назвою “Листи до приятелів”. Цей журнал мав звільнити д-ра М. Шлемкевича від приватної і роздрібленої переписки з поодинокими приятелями й поширити той гурт до широкого кола читачів. Читачі того журналу знають його велику духову вартість і його ролю в оздоровленні нашого збірного громадського життя. “Листи до приятелів” стали трибуною свobodної і критичної думки й ніколи не дали себе залякати пропагандивному крикові їх противників» [10, с. 16].

У некролозі П. Феденка також наголошується на ролі часопису «Листи до приятелів» та його редактора у формуванні свідомого, мислячого українця: «Микола Шлемкевич будив критичну і самокритичну думку в читачах “Листів до Приятелів”. Трудно собі уявити хто замінить його у виконванні цього благородного завдання» [14]. Сестра С. Чапельська, характеризуючи вдачу М. Шлемкевича, згадувала, що він розцінював видання журналу «Листи до приятелів» як успішно реалізований задум: «З природи він був оптимістом. Ніколи на ніщо не скаржився і не нарікав. Приймав мужньо всі тяжкі удари долі, але вмираючи сказав із сумом:

“Тепер, коли я став трохи на ноги, коли все почало йти краще, коли “Листи до приятелів” розрослися і багато моїх плянів почало здійснюватись і коли” – додав він з ласкавою, так дуже людською в тому випадку усмішкою – “і коли я врешті спромігся на те, щоб справити собі нове вбрання, треба все те лишити. Так мені все було”» [10, с. 29].

Г. Костюк залишив свідчення про те, як М. Шлемкевич оцінював рівень української діаспорної преси: «Шлемкевич належав до засновників ОУП “Слово” і до смерті був членом редколегії наших неперіодичних збірників. Як суспільний активіст і публіцист він скептично ставився до тодішньої еміграційної преси у США (“Свобода”, “Народна воля”, “Америка” тощо), вважаючи її світоглядом відсталою й провінційно-галицькою. Він не міг жити без періодичного органу, де б можна було на вищому політичному й культурному рівні говорити про наше суспільне й культурне буття як в Україні, так і на еміграції. ОУП “Слово” не мало жодних засобів, щоб започаткувати таке видання, хоч ми добре усвідомлювали велику вагу його. Тоді Микола Шлемкевич ініціативу взяв на себе. Увійшовши в контакт з численними однодумцями в США і Канаді, він з 1953 року почав видавати

громадсько-культурний журнал державно-соборницької демократичної думки – “Листи до приятелів”. Під умілим і фаховим його редагуванням часопис цей понад десятиріччя відіграв велику суспільну й культурну роль у діаспорі. Одночасно засноване при журналі видавництво “Ключі” видрукувало низку книжок, серед них – дуже цінний історичний документ – спогади Костя Пankівського “Від Комітету до Державного центру”» [6, с. 322].

Б. Бойчук, письменник і літературний критик, згадує: познайомився з М. Шлемкевичем у середині 1950-х років, коли «він почав видавати журнал *Листи до приятелів*. Це був високого рівня журнал, у якому Шлемкевич містив статті на філософські, літературні, мистецькі й громадсько-політичні теми. Шлемкевич дуже добре ставився до Нью-Йоркської Групи, сам відгукувався на нашу творчість. А мене особисто запросив до співробітництва з *Листами до приятелів*. <...> я захоплювався його філософсько-публіцистичними творами: *Загублена українська людина і Галичанство*» [1, с. 93].

Примітно, що у спогадовому наративі С. Костюка проступає такий важливий складник життя української діаспори, як зв’язок із суспільно-політичними та творчими процесами, що відбуваються в підрадянській Україні: «Поява в Україні молодих відважних талантів-шістдесятників окрилювала його: в “Листах до приятелів” з’являються цикл оглядів їхньої творчості й зразки самих творів. Пізніша хвиля арештів, переслідувань і заброн, створення умов для завмирання української мови, агресивна русифікація, поява зловісних теорій про “другу рідну мову”, “єдину радянську людину”, “безперспективність української мови” тощо викликали новий цикл обурення і коментарів на сторінках “Листах до приятелів”. Шлемкевич стояв на позиції гостро принципового, але не демагогічного діалогу з рідним краєм» [6, с. 323].

1956 р. було створено видавництво «Ключі». Як згадував С. Волинець, «Щоб створити сильнішу базу для журналу (йдеться про часопис «Листи до приятелів». – М. Я.) створено видавництво “Ключі”. Д-р М. Шлемкевич був одним з основників того видавництва» [10, с. 16]. Важливо, що тут побачили світ праці М. Шлемкевича «Галичанство» (1956), «Верхи життя і творчости. Промови – Доповіді» (1958), а у збірнику «Українська душа» (1956) – студія «Душа і пісня». У спогадах С. Волинця зауважено: «Розриваний на всі сторони як блискучий доповідач, організатор, дорадник, співробітник д-р Шлемкевич, на жаль,

не мав часу, ні можливості написати кілька основних праць, що залишилися б його великою й цінною духовою спадщиною. Все ж таки вспів через видавництво “Ключі” опублікувати кілька більших праць із <...> серії “Життя і мислі”» [10, с. 17].

У життєписі М. Шлемкевича-редактора – і видання часопису «Український огляд». С. Волинець згадував: «В роках 1960–61 д-р Шлемкевич був редактором дуже цікавого журналу “Український огляд” що мав бути чимсь в ролі видавчого в Америці англomовного журналу “Рідерс Дайджест”. В історії української журналістики цей журнал залишиться як дуже цікава спроба створити такого роду журнал, а хто його має, він залишиться дуже милою і цінною пам'яткою. На ньому є відпечаток душі його редактора» [10, с. 18].

Громадсько-політична активність М. Шлемкевича проявлялася не тільки в публіцистичній редакційно-видавничій діяльності. У 1930-х роках – це участь у політичному житті Західної України, зокрема у формуванні державотворчої концепції Фронту національної єдності на сторінках часописів «Перемога», «Українські Вісти», «Батьківщина». У діаспорі в 1960-х – М. Шлемкевич ініціює створення Українського публіцистично-наукового інституту. С. Волинець писав: «Одним з найважливіших завдань української політичної еміграції він (М. Шлемкевич. – М. Я.) вважав боротьбу за українську правду й тому останні роки свого життя присвятив організації і розбудові “Українського Публіцистично Наукового Інституту”. Д-р М. Шлемкевич був ініціатором створення того інституту і керівником його Бюро Праці і Видань. Як сказано в інформаційній брошурі про той інститут, його завданням є:

“Зробити українську правду голосною, щоб світ почув її, протиставити її всім фальшивим, а то злобним вістям про Україну, що їх свіdomo ширять вороги і несвідомо, в добрій волі, некритично приймають вчені і невчені; зробити ту українську правду відповідною зброєю в боротьбі за наше духове і державне визволення – це ціль і призначення Українського Публіцистично Наукового Інституту, Інституту Дослідів і Інформації”» [10, с. 18]. Наголосив С. Волинець на важливості видань, підготовлених Українським публіцистично-науковим інститутом, а практично М. Шлемкевичем: «Бюро Праці і Видань того інституту, що його керівником і властиво одиноким працівником був д-р М. Шлемкевич, видало цілий ряд дуже цінних українських і англomовних публікацій таких як: “Українська Республіка 22 січня” (по англійськи), “Західні Українські

Землі і їх національне обличчя”, з діаграмами і мапками, автор проф. В. Кубійович (по українськи і по англійськи), “Українсько-польська війна і ухвала Ради Амбасадорів” (по українськи і по англійськи), “Організований голод в Україні 1932–1933” (по англійськи) і ін.» [10, с. 19].

Важливі свідчення про створення та роботу Українського публіцистично-наукового інституту містять листи М. Шлемкевича до Р. Придаткевича, які він оприлюднює у своїх спогадах. Так, у листі від 1 травня 1962 р. М. Шлемкевич пише: «“...Саме пускаю в рух Публіцистично-Науковий Інститут, якого цілком є протиставитись отій фальшивій інформації світу про Україну – кожного місяця виходить бодай по кілька наукових книжок з цілком дикими вістями про нас. Така отрута ллється з тисяча джерел а ми завважуємо тільки поверхню того коли щось добудеться до газет...”» [13, с. 32]. 17 травня 1962 р. М. Шлемкевич звіряється Р. Придаткевичу: «“– назагал початки тяжкі. Журнал я починав без цента і ось доходить вже десятий рік. Зразу люди сміялись і запевняли, що до кількох місяців я провалюсь, тимбільше, що журнал не втішається ласкою власть імущих. – Та тепер маю багато жури з початками того Інституту. Та може і цим разом витягнемо воза”» [13, с. 32]. У листі М. Шлемкевича від 27 березня 1963 р. читаємо: «“...тепер саме друкую два еляборати в справі передачі Галичини Полякам, бо Поляки в 40-ву річницю знову підносять свої претенсії. Отже друкую еляборат проф. Кубійовича про етнографію західніх земель і д-ра Ріпещького про боротьбу Українців за ті землі. Далі друкую еляборат про голод з нагоди 30-ліття. Все це по-англійськи...”» [13, с. 32].

Принагідно наведемо спогади громадського діяча О. Олесницького, з яким пов’язують роки співпраці в часописі «Листи до приятелів», про такі важливі риси публіциста, редактора та видавця М. Шлемкевича, як відповідальність та увага до новаторства: «Покійний уважав, що наша інформація про Україну – призначена для нас самих і для чужого світу – хай і вбога формою – мусить бути багата науковою документацією. Слабо документовані, хоч суперпатріотичні та повні примітивної бомбастики, видання непокоїли Шлемкевича, бо такі твори неспроможні приєднати нам приятелів у чужому світі. У добі поширеного пустомельства Шлемкевич ставився до оригінальних думок і починів немов до цілощой джерельної води» [11, с. 2].

Я. Заремба, який реконструював у своїх спогадах портрет М. Шлемкевича і в контексті львів-

ського періоду 1930-х років, і на тлі діяльності української діаспори в США, узагальнював: «Але не бути самому паном своїх мислей, проти власних переконань писати для догоди хлібодавця, чи кривити душею заради сочевиці – це для Шлемкевича було не до подумання. – Але є люди – писав він, люди, як магнетна голка. Вони зразу вивчають і схиляються туди, де більше платять. У Шлемкевича не було й сліду такої голки. Микола Шлемкевич не схилився!» [5, с. 2]. Важливим джерелом для висновків є також наведений у мемуарах Я. Заремби лист М. Шлемкевича: «Немов оглядаючись на пройдений шлях, в одному листі 1960 року пригадував Шлемкевич, що колись усміхалася йому дорога наукової філософії. Але той усміх долі був дуже короткотривалий. Але це не пригнобило Шлемкевича, він знав наш світ. Уже давніше підкреслював, що на нашому духовому степу, тут і там, височіють замки чи вежі пісні і мислі, але поетичної, не філософичної. Навпаки, до філософії в нас, твердив Шлемкевич, загальна нехить. Тим то він і не здивувався, коли виявилось, що його дорога наукової філософії вашому суспільству в Галичині і його науковій верхівці непотрібна. – “Зрештою, – признається Шлемкевич, – мій темперамент скоріше скеровував мене до філософії життя і її виразу – філософичної публіцистики”. – Це й було його покликання, вірним якому залишився до кінця. – Не називайте мене, писав до приятеля, чи пак не лайте мене професором, професор, учений має свою катедру, а моя катедра – журнал”» [5, с. 4].

Невипадково свої спогади про М. Шлемкевича О. Кульчицький назвав «Вчителі життя». О. Кульчицький, відомий психолог, філософ, соціолог, громадський і освітній діяч української діаспори, земляк Миколи Івановича, наголошував на його поглядах ідеаліста. «<...> серед української еміграції у США, яка, на його думку, “вдихає в себе такий простий та легко зрозумілий матеріялістичний світогляд і його мораль”, – пише О. Кульчиць-

кий, – він зумів залишитися людиною, матеріяльно незалежною від будь-якої установи, людиною, яка не тільки самостійно крокувала через чуже їй американське життя, але й несла на своїх плечах тягар цілком особливої редакційної праці та цілком своєрідного видавництва, і то з посвятою справжнього глибокого ідеалізму» [8, с. 82].

У спогадах Г. Костюка сформульовано синтетичні висновки про М. Шлемкевича-науковця та публіциста: «Він належав до того світлого типу української людини, що бере свій родовід від М. Драгоманова, Ів. Франка, М. Грушевського – вчених, які свої справжні наукові дослідження уміли органічно пов’язувати з суспільним життям і потребами всієї української національної спільноти. Так і Микола Іванович увесь свій небуденний талант беззастережно й повністю віддавав українській громаді. Його боліло все, що розкладало, розсварювало, примітизувало українську громаду на еміграції» [6, с. 323].

Отже, мемуарні джерела дають змогу реконструювати специфіку публіцистичної та редакційно-видавничої діяльності М. Шлемкевича. Такий аспект забезпечує не тільки відтворення хронології фактів, їх осмислення крізь особистісне сприйняття, а й виокремлення наскрізного україноцентричного стрижня його життя, державотворчих інтенцій публіцистики, організаторського потенціалу. Важливо, що у спогадovому наративі постають обставини українського суспільно-політичного життя першої половини ХХ ст. на тлі ідеологічних протистоянь. Окрім того, серед мемуаристів – чимало відомих журналістів, видавців, письменників, науковців, громадських і культурних діячів, політиків (С. Волинець, Я. Заремба, П. Феденко, В. Кубійович, О. Кульчицький, Р. Придаткевич, О. Олесницький, Мар’ян Дальний, Б. Бойчук Г. Костюк та ін.), із ким перетиналися життєві шляхи М. Шлемкевича. Все це допомагає сформулювати цілісне уявлення про історію української журналістики.

Список літератури:

1. Бойчук Б. Бурхливі шістдесяті. *Бойчук Б. Спомини в біографії*. Київ: Факт, 2003. С. 93–95.
2. Дальний Мар’ян. Наш Микола Шлемкевич. *Дальний Мар’ян. Вибране: Люди – події – коментарі*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 287–290.
3. Дзюба І. Микола Шлемкевич (Фрагмент з майбутньої книжки «На трьох континентах. Паралелі, альтернативи та взаємодоповнення в українській літературі: Європа, Америка, Австралія»). *Дух і літера*. 2010. № 21. С. 121–164.
4. Залізник Б. В. Часопис Миколи Шлемкевича «Листи до Приятелів» як тип універсального видання. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2003. 141 с.
5. Заремба Ярослав. Микола Шлемкевич зблизька. *Свобода*. 1974. 15 лютого. Ч. 31. С. 2, 4; 16 лютого. Ч. 32. С. 2, 4.
6. Костюк Г. Микола Шлемкевич. *Костюк Г. Зустрічі і прощання: спогади*. Київ: Смолоскип, 2008. Кн. 2. С. 320–323.

7. Кубійович Володимир. Замість листа до приятеля (Пам'яті Миколи Шлемкевича). *Сучасність*. 1966. Ч. 3 (63). С. 126–127.
8. Кульчицький О. Вчителі життя (Пам'яті Миколи Шлемкевича). *Сучасність*. 1966. Ч. 6 (66). С. 82–88.
9. Локатир Н. М. Громадсько-політична та наукова діяльність Миколи Шлемкевича (1894–1966 рр.): автореф. дис... канд. істор. наук: 07.00.01 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 20 с.
10. Микола Шлемкевич. Філософ, науковець, критик, літературознавець, блискучий промовець, член Наукового Товариства ім.Т.Шевченка й Української Вільної Академії Наук. Силуєта й спогади про нього. Вінніпег: Накладом і друком видавничої спілки «Тризуб», 1966. 47 с.
11. Олесницький Остап. Микола Шлемкевич (в 5-річчя смерті). *Свобода*. 1971. Ч. 38. 26 лютого. С. 2, 6.
12. Паньківський Кость. Микола Шлемкевич – публіцист (бібліографічні примітки Романа Савицького). *Сучасність*. 1974. Ч. 7–8 (163–164). С. 83–100.
13. Придаткевич Роман. Спомини про Миколу Шлемкевича. *Листи до Приятелів*. 1967. Ч. 1–3 (165–167). С. 27–34.
14. Феденко Панас. Померла культурна людина. *Свобода*. 1966. Ч. 49. 16 березня. С. 3.
15. Шлемкевич М. Сутність філософії. Кульчицький О. Введення в проблематику сутності філософії / Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, т. 191. Праці Історично-Філософичної Секції. Париж; Нью-Йорк; Мюнхен, 1981. 254 с.
16. Яців О. І. Педагогічні ідеї та культурно-просвітницька діяльність Миколи Шлемкевича (1894–1966 рр.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2019. 20 с.

Yablonsky M. R. “MAKE UKRAINIAN TRUTH LOUD”: PUBLICISTIC AND EDITORIAL-PUBLISHING ACTIVITIES OF M. SHLEMKEVICH IN MEMOIR SOURCES

The article examines the peculiarities of journalistic and editorial-publishing activity of M. Shlemkevych based on the material of memoir sources. The role of the circumstances of the Ukrainian social and political life of the first half of the 20th century, divided by states and ideologies, is noted.

In chronological order, through the prism of personal perception, the all-Ukrainian-centric core of M. Shlemkevych's life and activity, the state-building intentions of his journalism, and significant organizational potential are reproduced.

Information about the early journalistic activity of M. Shlemkevych (during 1917–1919 he was the editorial secretary of the Kyiv "Robitnycha Hazeta") is reproduced on the basis of the obituary of P. Fedenko, as well as the introductory article of S. Volynets to the publication of memoirs about M. Shlemkevych (1966).

The days of the interwar period in the journalistic biography of M. Shlemkevych (essay writer in the Literary and Scientific Bulletin, the formation of the state-building concept of the National Unity Front on the pages of the magazines "Peremoha", "Ukrainski Visty", "Batkivshchyna") are reconstructed on the basis of the memoirs of Stefania's sister (in marriage - Chapelska), R. Prydatkevych, S. Volynets, Marian Dalnyi and others.

Publicist and editor Marian Dalnyi left memories of M. Shlemkevych's work in "Ukrainske Vydavnytstvo" (Krakow-Lviv) during 1941-1944, about journalism published in the magazine "Nashi Dni", about the role of M. Shlemkevych's work in the formation worldview of youth.

In the memoirs of V. Kubiiovych and S. Volynets, the general opinion that M. Shlemkevych's idea to publish the magazine "Lysty do Pryiateliv" was formed back in the camp days of Ukrainian emigration. The importance of this publication in nurturing a conscious, thinking Ukrainian is discussed in the memoirs of P. Fedenko, H. Kostyuk, and B. Boichuk.

Memories of S. Volynets are also valuable for information about the functioning of the publishing house "Kliuchi" and the magazine "Ukrainskyi ohliad" (1960–1961).

The problems of the organization and development of the Ukrainian Research and Information Institute are highlighted in the memoirs of S. Volynets and R. Prydatkevych.

The analyzed material makes it possible to supplement the portrait of M. Shlemkevych as a publicist, editor and publisher, to reconstruct the stages of the history of Ukrainian journalism.

Key words: *history of Ukrainian journalism; Mykola Shlemkevych; magazines «Robitnycha Hazeta», «Literaturno-naukovi visnyk», «Peremoha», «Ukrainski Visty», «Batkivshchyna», «Nashi Dni», «Doroha», «Lysty do Pryiateliv», «Ukrainskyi ohliad»; publishing house «Ukrainske Vydavnytstvo», «Kliuchi»; Ukrainian Research and Information Institute; memoirs.*